

at the successful transfer of nationally marked vocabulary and the preservation of the national colors of a certain nation. Despite the fact that many works by various scholars have been devoted to the translation of non-equivalent vocabulary, translators still have difficulty in conveying the meaning and understanding of realities. Accurate translation of national vocabulary is very important for understanding the text, especially fiction, because it is an important way of intercultural communication. For the successful reproduction of nationally marked vocabulary, the translator must have the necessary knowledge of the semantics and meaning of words in the original language. Because language is dynamic and can change quite rapidly, the translation of culturally specific vocabulary is an inexhaustible topic for research.

Key words: cultural-specific vocabulary, nationally marked words, non-equivalent vocabulary, reality.

REFERENCES

- Akopyan Yu. A. (2003). *Leksiko-semanticheskiye osobennosti avstraliyskogo varianta angliyskogo yazyka* [Lexical and semantical features of Australian English]. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. Moskva. [In Russian].
- Barkhudarov L. S. (1975). *Yazyk i perevod. Voprosy obshchey i chastnoy teorii perevodov* [Language and Translation. Private and general issues Theory of Translation]. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya. [In Russian].
- Vlakhov S. (1980). *Neperevodimoe v perevode*. [Untranslatable in translation]. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya. [In Russian].
- Komissarov, V. N. (1990). *Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty)* [Theory of Translation]. Moskva : Vyssh. Shk. [In Russian].
- Koptilov V. V. (1971). *Aktualni pitannya ukrayinskogo hudozhnogo perekladu* [Current issues of Ukrainian literary translation] Kyiv : Visha shkola. [In Ukrainian].
- Selivanova O. O. (2006). *Suchasna linhvistyka* [Modern Linguistics]. Poltava : Dovkillya-K. [In Russian].
- Sobolev L. N. (1955). *O perevode obraza obrazom*. [About image translation]. Moskva : Sovetskij spisatel. [In Russian].
- Kobylianska Olha. (2001). *On Sunday morning she gathered herbs Edmonton*. [In English].
- Brooks Richard (2017). *The Language blog. The Challenges of Translating Literature*. URL: <https://k-international.com/blog/the-challenges-of-translating-literature/>. [In English].
- Chahrour O. (2018). *Translation Journal. Cultural problems in translation* URL: <https://translationjournal.net/July-2018/cultural-problems-in-translation.html>. [In English].
- Salzberg A. *Culture-specific translation's challenges and solutions*. URL: <https://aiacnect.wordpress.com/2018/09/18/culture-specific-translations-challenges-and-solutions/>. [In English].
- Bush P. (1998) "Literary Translation." In: M. Baker, ed. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, London: Routledge. [In English].

Стаття надійшла до редакції 24.06.2020

УДК 81'25:821.111

ВІДТВОРЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ АНГЛОМОВНОГО РОМАНУ-АНТИУТОПІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Олена Величенко

кандидат філологічних наук, викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Одеса, Україна

e-mail: lepinafelina@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8349-5621>

Євгенія Шилова

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності 035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Одеса, Україна

e-mail: evgeniasilova707@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6534-200X>

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається проблема віддзеркалення картини світу англомовної гостросоціальної антиутопії та її морально-етичної компоненти в ідіосинкратичній авторській художній творчості, а також шляхи її відтворення у сучасному перекладі українською мовою. Актуальність окреслено питання продиктована динамічністю та мінливістю соціуму, процесами глобалізації та інтеграції держав і націй, необхідністю пошуку стільної мови у міжкультурній комунікації, вирішення загальнолюдських проблем, знаходження компромісів через адекватну крос-культурну комунікацію, взаємодію, співпрацю. У межах проведеного дослідження зроблено комплексний перекладознавчий аналіз, який дозволив окреслити поняття, достаточні до концептуальної картини світу та морально-етичного дискурсу роману-антиутопії, зіставити й порівняти особливості авторської та перекладацької передачі концептуальної картини світу в морально-етич-

ному дискурсі антиутопії в оригіналі англійською мовою і в українському перекладі, а також схарактеризувати його тактико-стратегічне підґрунтя та інструментарій перекладацьких операцій.

Для відтворення культурологічно складних, але концептуально важливих компонентів картини світу в романі-антиутопії варто дотримуватися принципів «гнучкості» та «комбінаторності» під час добору перекладацьких операцій для адекватного відтворення цих компонентів. Установлено, що коректність та адекватність відтворення концептуальної картини світу роману-антиутопії можлива завдяки цілісно-ситуативному сприйняттю і перекладу оригінального тексту, широким предметним і багатим фоновим знанням перекладача, його творчій інтуїції, прагматичній адаптації вихідного тексту із застосуванням доречних перекладацьких операцій, головним чином, логіко-семантичного, крос-культурного, оказіонального характеру і дотриманням об'єктивного тактико-стратегічного підходу в перекладі.

Ключові слова: концептуальна картина світу, морально-етичний дискурс, роман-антиутопія, стратегії перекладу, тактики перекладу, операції перекладу.

Вступ. Бібліографія антиутопій багата на значущі та впливові для людства події, тому повсякчасно викликає глобальну зацікавленість багатьох фахівців із філософії, соціології, літературознавства, перекладознавства тощо. Не випадково романи-антиутопії демонструють розвиток людства не з найкращої сторони. Автори-антиутопісти, так би мовити, експериментують над кращим світом, хоча цей самий світ давно вже програв війну за краще життя. Проте певні соціальні явища, відтворені одночасно в багатьох культурах, мають безліч спільного та відмінного у морально-етичному контексті концептуальної картини світу представників кожної з культур, а отже й носіїв кожної з мов. Особливості віддзеркалення, передачі або певної трансформації концептуальної картини світу в художній літературі та під час відтворення її у перекладі постають важливим і нагальним питанням для літературознавців і перекладознавців уже понад половину століття (М. Букер, Л. Венуті, Г. Глодзь, М. Гнедовський, Ю. Жада-нов, М. Квапієн, К. Кумар, Ю. Найда, О. Ніколаєнко, Е. Ротштейн, Г. Сабат, Є. Шацький, М. Швонке тощо). Така неабияка **актуальність** зазначеної проблеми продиктована динамічністю та мінливістю соціуму, процесами глобалізації та інтеграції держав і націй, необхідністю пошуку спільної мови у міжкультурній комунікації, вирішення загальнолюдських проблем, знаходження компромісів через адекватну крос-культурну комунікацію, взаємодію, співпрацю. Не останню

роль у досягненні такої мети відіграє перекладацький інструментарій в інтерпретації, відтворенні, розумінні спільних і відмінних проблемних питань.

Мета та завдання дослідження. Мета проведеного дослідження полягає в комплексному перекладознавчому аналізі проблем віддзеркалення концептуальної картини світу, питань моралі й етики роману-антиутопії та шляхів їхнього вирішення в перекладі з англійської мови українською. Відповідно до поставленої мети дослідження передбачає виконання таких **завдань:**

– окреслити поняття, дотичні до концептуальної картини світу та морально-етичного дискурсу роману-антиутопії;

– зіставити й порівняти особливості авторської та перекладацької передачі концептуальної картини світу в морально-етичному дискурсі антиутопії в оригіналі англійською мовою і в українському перекладі;

– дослідити та проаналізувати специфіку перекладацького відтворення антиутопічної картини світу українською мовою, його тактико-стратегічне підґрунтя та інструментарій перекладацьких операцій.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугував текст англійськомовного роману-антиутопії М. Етвуд “The Handmaid’s Tale” та його український переклад «Оповідь служниці», виконаний О. Оксєнич. Методом суцільної вибірки було обрано й проаналізовано 30 сторінок оригінального тексту та 62 сторінки їхнього українського перекладу, загальним обсягом 120250 і 122636 знаків відповідно.

Комплексний аналіз, реалізований у межах цього дослідження, став можливим завдяки застосуванню низки загальнонаукових, літературознавчих, мовознавчих і перекладознавчих **методів.** По-перше, було застосовано *дефінітивний метод* для визначення фундаментальних підходів, категорій і понять, дотичних до проблематики дослідження, що уможливили його адекватне теоретичне підґрунтя. По-друге, було здійснено *порівняльний аналіз*, який дозволив окреслити культурологічні, соціально-психологічні, морально-етичні особливості концептуальної картини світу в романі-антиутопії, а також визначити операції, тактики і стратегію її відтворення в українському перекладі. По-третє, використано прийоми *лінгвостилістичного аналізу* для виявлення актуальної для комплексного перекладознавчого

аналізу низки лінгвостилістичних і жанрових характеристик твору. Основою й головною метою запровадженого дослідження виступає *перекладознавчий аналіз* твору, втілений, головним чином, для визначення ролі кожного з компонентів оригінального й перекладеного текстів у створенні й відображенні концептуальної картини світу в морально-етичному дискурсі антиутопії, а також перекладацьких труднощів і шляхів їхнього вирішення в англо-українському перекладі. За допомогою *описового методу* сформовано й обґрунтовано теоретико-методологічну канву дослідження, а також схарактеризовано його результати та висновки. *Методом суцільної вибірки* реалізовано добір оригінальних і перекладених текстових фрагментів для створення емпіричної бази дослідження.

Результати та дискусія. Поняття антиутопії вводилося поступово, починаючи з XIX ст., досягнувши своєї актуальності та популярності разом із романами Є. Замятіна «Ми», Дж. Орвелла «1984», Р. Бредбері «451 градус за Фаренгейтом», де вигаданий простір не здавався ймовірним, але критично віддзеркалював тогочасний світ.

Г. Сабат у своїх дослідженнях розглядає функції утопії та антиутопії, а також наголошує на їхніх відмінностях. Головною функцією утопії є вітра майбутньому людства, тоді як антиутопії — застереження (Сабат, 2002).

У наявному світі антиутопій надзвичайно важливо розуміти епоху впливу та розмаїття соціальних питань. Митці-антиутопісти надзвичайно вдало і саркастично малюють диктаторів та їхніх приспівників, з якими зустрічається людство протягом історії свого існування. Фактично автори вбачають реальну і своєчасну картину світу, про яку не говорять уголос, тому що не мають на це права, але висловлюють свої думки в літературній алегорії, демонструючи морально-етичний дискурс гостросоціальної проблематики і викорінюючи проблеми людства шляхом використання вищого ступеню гротесковості, сатири, сарказму.

До 2-ї половини XX ст. превалювали соціальні антиутопії, які не поширювали фентезійні думки щодо альтернативних світів, а гостро гіперболізували соціальні проблеми. У цьому контексті літературознавець Ц. Тодоров схиляється до думки, що жанр — це первинна кодифікація, яка виступає історично вагомою величиною, хоча й залишається стійкою категорією (Тодоров, 2006).

У представленій роботі проблема концептуальної картини світу і морально-етичний дискурс антиутопії в перекладознавчому аспекті розглядається на матеріалі англomовного роману канадської письменниці Маргарет Етвуд «Оповідь служниці», виданого у 1985 році, та його українського перекладу, виданого у 2017 році.

Білий боннет та червоний плащ стають символом боротьби жінок за свої права. Роман одразу починає дивувати читача своїми посиленнями на консервативні зміни в американському суспільстві після перемоги Р. Рейгана у виборчій гонці. М. Етвуд дуже влучно передає вплив правих християн та лобістських організацій «Моральна більшість», «Християнський голос» та «Релігійний круглий стіл», які пропагували ідею про те, що культура гріхозна, а вірянам пропонували прислухатись до християнської віри, проте не уникати мирських задоволень. Спочатку це були організації, далекі від соціального та політичного впливу. Наприкінці 1970-х, через телевізання, ці організації перетворювалися на фундамент для потужної релігійної сили, що вже в той час мала право голосу. З часом цей процес перетворювався на політичну гру. І лише згодом це явище було визначено, як «Євангелічне пробудження».

Здебільшого «Оповідь служниці» несе феміністичне посилення та критику Книги Буття, проте й реалії, що змушують жінок робити речі, які їм огидні, до сьогодні не здаються такими неправдивими і нереалістичними. Актуальність теми підтримується і через 35 років, адже після інавгурації Д. Трампа з'являються значні зміни в соціально-політичному житті країни: оголошення воєнного стану, проголошення продовження роду головною місією людства, обмеження прав жінок.

Судячи з популярності цього роману-антиутопії, кількості його перекладів різними мовами, екранізацій і вистав, а також номінацій на премії, обрана авторкою тема не втрачає актуальності й до сьогодні. Для адекватної роботи перекладача і розуміння ним особливостей відтворення концептуальної картини світу, зображеної в «Оповіді служниці», фахівцеві необхідне попереднє занурення до історичних подій, які обумовили ідею твору, а також здобуття й осмислення предметної та фонові інформації, що лягли до основи роману.

Також важливим підґрунтям для професійного підходу перекладача до адекватного і творчого відтворення концептуальної картини

світу і морально-етичних особливостей антиутопії є розуміння фахівцем жанрової приналежності твору і його характеристик, а також соціально-політичних, культурних, психологічних, філософських патернів, з яких складається канва оповідання.

У зв'язку з цим важливо відмітити жанрову теорію М. Бахтіна, яка є універсальною завдяки тому, що дозволяє синтезувати корисну інформацію між двома протилежними підходами — змістовим і формальним. Тому, спираючись на цю теорію, перекладач, по-перше, встановлює діалектичний зв'язок між тематичною дійсністю та дійсністю читача. По-друге, користуючись цією теорією, перекладач формує три основні й традиційні елементи розуміння жанру, образу і картини світу:

- 1) те, що очікує отримати читач;
- 2) специфічна структура художнього тексту;
- 3) безпосередній образ і картина світу.

З огляду на цю концепцію можна стверджувати, що під тиском цих традицій вбачається поєднання канонічних аспектів твору з внутрішніми особливостями жанру (Бахтин, 1975).

Сучасні лінгвоперекладознавчі дослідження художньої літератури на предмет особливостей відтворення концептуальної картини світу в оригіналі та перекладі спираються на категорії жанру, ідіостилу та ідіолекту автора і перекладача, які, головним чином, зумовлюють так звану «домінанту» твору.

К. Чуковський одним із перших популяризував уживання поняття «домінанта», що в контексті літературо- та перекладознавчого обігу означає певну особливість стилю, жанру або напряму художнього твору (Макаренко, 1989). Жанрова домінанта — це ядро самого жанру, що визначається мовними та прагматичними характеристиками і допомагає перекладачу відтворити основний зміст тексту. Говорячи про жанрові домінанти низки романів-антиутопій (Дж. Орвелл «1984», О. Гакслі «Прекрасний новий світ», Е. Берджесс «Механічний апельсин» тощо), тут центральну позицію посідають «артланги» — штучні мови, що створюються та існують на основі реальних мов, такі як «Newspeak» в Орвелла і «Nadsat» у Берджесса (Сосніна, 2019). Роман М. Етвуд «Оповідь служниці» є представником сучаснішої антиутопічної літератури, якому також властиве використання артангу як одного з компонентів відзеркалення концептуальної картини сві-

ту і морально-етичного дискурсу сучасного суспільства. І хоча в романі відсутня абсолютно нова, штучна, мова, в цій мові з'являються специфічна термінологія і побутова лексика, притаманна вигаданому світу. Утворення слів виконується на основі міксування лексем: *Birthmobile* — *Родомобілі*, *Compuhek* — *Компнуроль*, а переклад цих лексем зазвичай реалізується шляхом повного або часткового калькування із елементами фонетичних і морфолого-синтаксичних трансформацій, що викликані необхідністю дотримання правил милозвучності і граматики української мови.

Цікавим для відтворення концептуальної картини світу є також те, що в романах-антиутопіях зазвичай не розкривається повний образ лідера змальованого режиму, а лише завдяки сакралізації висвітлюється певні його характеристики. У літературознавстві та перекладознавчій дослідженні художніх текстів термін «сакралізація» прийшов з філософії і «...відображає процес активного розширення функціонального впливу релігії, церкви на суспільство, залучення в сферу релігійного санкціонування свідомості, суспільних відносин та інститутів» (Бабій, 2002). Таким чином, явище сакралізації в романах-антиутопіях демонструє набуття певними предметами, речами, явищами священного змісту, а також має вплив на політичні та соціальні інститути.

Підсумувавши підходи вчених до визначення морально-етичного дискурсу у філософії, соціології, етиці, літературознавстві, мовознавстві, а також у багатьох міждисциплінарних дослідженнях, стало можливим стверджувати наступне. Морально-етичний дискурс — це регламентована певними соціокультурними кодами смислотворча і смисловідтворювальна діяльність, за допомогою якої люди створюють нормативно-ціннісні моделі і приводять у відповідність з ними особистість, спільноти та суспільства. Специфічною метою морально-етичного дискурсу є таке поліпшення світу, яке полягає в самоперетворенні суб'єкта і створенні аксіологічного світу, що об'єднує всіх учасників комунікації. Онтологію морально-етичного дискурсу складають норми і цінності, що конструюються самим дискурсом. Когнітивні особливості морально-етичного дискурсу визначаються тим, що моральне пізнання передбачає пізнання сенсу. Мова морально-етичного дискурсу містить концепти з незмінним ціннісним статусом і поняття, що історично змінюють свій моральний зміст. Тек-

сти морально-етичного дискурсу носять наративний, повчальний або діалогічний характер. Через глобальний характер морально-етичної регуляції будь-яке середовище або ситуація може стати контекстом функціонування морально-етичного дискурсу (Беляева, 2017). Жанр антиутопії, як жоден із інших літературних жанрів, демонструє всі характеристики морально-етичного дискурсу та виконує його функції.

Дослідження антиутопій у перекладацькому ракурсі тісно пов'язують між собою літературознавство та науку про переклад. Т. Новікова акцентує увагу на тому, що сучасні розвідки вбачають актуальним дослідження особливостей перекладу творів різних літературних жанрів не лише на лексико-семантичному, граматичному та стилістичному рівнях, а й значною мірою звертають увагу на культурологічні, морально-етичні, соціо-, психо- й етнолінгвістичні аспекти художнього перекладу. Тому в останні роки досить чітко прослідковується така тенденція: перекладознавці у своїх дослідженнях починають цікавитися порівнянням та обробкою вихідних та цільових текстів, а це, у свою чергу, призводить до пошуку нових перекладацьких закономірностей, способів передачі оригіналу, адекватного відтворення картини світу художнього твору та його автора (Новікова, 2014).

Говорячи про лексичний та прагматичний аспекти перекладу під час відтворення концептуальної картини світу та морально-етичного дискурсу антиутопічного твору, необхідно зазначити, що в цьому випадку має йтися про лексичні відповідники, які в першу чергу добираються за подібністю мовних ознак, а отже в перекладі обов'язково репрезентуються саме понятійними лексичними або фразеологічними одиницями. В. Виноградов виділяє такі лексичні відповідники:

- 1) за формою: еквівокабульні та нееквівокабульні;
- 2) за обсягом інформації: повні та часткові;
- 3) за характером функціонування в мові: константні та оказіональні;
- 4) за способом перекладу: прямі, синонімічні, гіпо-гіперонімічні, дескриптивні, функціональні та prestaційні.

В. Виноградов, у свою чергу, називає лексичні відповідники «міжмовними відносними синонімами» (Виноградов, 2001).

Із цією проблематикою та її аспектами мали справу такі перекладознавці: Я. Рецкер (прийоми логічного мислення), А. Швейцер

(перетворення і заміни у процесі перекладу однієї форми вираження іншою), Л. Латишев (міжмовні перефразування), В. Комісаров (способи перекладу за умов відсутності словникового відповідника або неможливості використання таких відповідників з огляду на контекстуальне оточення).

Для відтворення культурологічно складних, але концептуально важливих компонентів картини світу в романі-антиутопії варто дотримуватися принципів «гнучкості» та «комбінаторності» під час добору перекладацьких операцій для адекватного відтворення цих компонентів. Контекстуальне значення можливо якісно та творчо передавати за допомогою певних логіко-семантичних закономірностей. Узагальнено з цією метою можна виділити сім різновидів лексичних операцій (за І. Корунцем):

- 1) диференціація значення;
- 2) конкретизація значення;
- 3) генералізація значення;
- 4) смисловий розвиток;
- 5) антонімічний переклад;
- 6) цілісне перетворення;
- 7) компенсація втрат у процесі перекладу (Корунець, 2008).

Усі перекладацькі операції базуються на загальних положеннях, які адаптуються залежно від структури мови перекладу, а також відображають категорії логічного мислення як універсальний інструмент. Таких категорій нараховується п'ять:

- відношення;
- рівнозначності;
- підпорядкованості;
- контрадикторності;
- перехрещення.

На сьогодні не існує єдиної й універсальної системи класифікації трансформацій у художньому перекладі, тому неможливо стверджувати, що певний інструментарій перекладацьких прийомів може бути притаманний відтворенню романів-антиутопій і не притаманний перекладу художніх творів інших жанрів і родів. Проте варто зазначити, що у перекладі антиутопій майже однозначно реалізується стратегія комунікативно-рівноцінного перекладу разом із тактиками передачі релевантної інформації, прагматичної адаптації тексту, відтворення

стилістичних характеристик тексту і коректного оформлення інформації, що здійснюються за рахунок творчого й адекватного комбінування перекладацьких операцій. Перекладачі вдаються до різноманітних прийомів, які б якнайкраще передавали зміст оригіналу, ідіостиль автора, жанрову домінанту твору, концептуальну картину світу та його морально-етичний дискурс.

Для виявлення й аналізу коректності й адекватності використання перекладацьких операцій для досягнення однієї з цілей дослідженого художнього перекладу, а саме відтворення концептуальної картини світу в морально-етичному дискурсі англomовного роману-антиутопії українською мовою, було проведено співставлення на основі оригінального тексту роману-антиутопії М. Етвуд «Оповідь служниці» та його перекладу у виконанні О. Оксеніч.

Досить активно у перекладі роману використовується операція **компенсації**, зокрема:

Приклад 1: “*The sun is out, in the sky there are white fluffy clouds, the kind that look like headless sheep*”. — «Сонце вийшло, у небі пливуть білі пухнасті хмари, з тих, що схожі на безголових овець».

Приклад 2: “*You’re so trendy. It sounds like some kind of dessert. Date rape*”. — «Ти модна дівчина, суцільні побачення в тебе, навіть там, де згвалтування».

Використання цього прийому виправдане лексичною структурою української мови, а також соціально-культурологічними особливостями тексту-джерела і менталітету реципієнта перекладу.

Здебільшого стиль Етвуд, цікавий своїми короткими реченнями, виглядає досить екзотично. Ця конфігурація коротких висловлювань паралельно віддзеркалює швидкість і чіткість, із якою навчилися думати та жити герої змальованого світу. Слід зауважити, що у романі спостерігаються риси епістолярного жанру, де головна героїня описує свої переживання; у рамках цієї історії спостерігається внутрішня еволюція героїні. В українському перекладі зберігається така сама тенденція із урахуванням проблематики перекладності/неперекладності: “*this is a story I’m telling*” — «...що розповідаю казку» (що виникає в результаті культурної неперекладності через відсутність ситуативної мовної одиниці); еквівалентності/безеквівалентності: “*Ofglen*” — «Гленова», “*Birthmobile*” — «Родомобілі» (потенційно високий ступінь спільності), а також лакунарності: “*Compucheck*” — «Компнупроль»

(термін, що виник у результаті міжкультурних контактів). Можливо зробити припущення, що лакунарна термінологіка в антиутопіях відіграє важливу роль, адже саме на принципах екзотичності, незрозумілої та незнайомої форми ґрунтується вагома кількість лексичних новоутворень.

Приклад 3: “*But even if I were to ask, even if I were to violate decorum to that extent, Rita would not allow it. She would be too afraid. The Marthas are not supposed to fraternize with us.*”

Fraternize means to behave like a brother. Luke told me that. He said there was no corresponding word that meant **to behave like a sister**. **Sororize**, it would have to be, he said. From the Latin. He liked knowing about such details. The derivations of words, curious usages. I used to tease him about being pedantic”. —

«Але навіть якби я могла попросити аж настільки порушити правила поведінки, Рита все одно не дозволила б. Їй було б надто страшно. Марта не можуть з нами брататися.

Брататися означає **поводитися, як брати**. Люк якось про це говорив. Сказав, що відповідного слова для **поводитися, як сестри** немає. Мало б бути **сестратися**. Йому подобалися такі штуки — походження, створення слів, цікаві приклади вжитку. Я завжди дражнила його за педантичність».

Приклад 4: “*We pause, out of respect, while they go by. I wonder if Ofglen feels what I do, pain like a stab, in the belly. We put our hands over our hearts to show these stranger women that we feel with them in their loss. Beneath her veil the first one scowls at us. One of the others turns aside, spits on the sidewalk. The Econowives do not like us*”. —

«Із поваги, ми спиняємося, а вони проходять повз нас. Цікаво, чи відчуває Гленова те ж саме, що й я, — біль у животі, наче від удару ножем.

Ми складаємо руки на серці, показуючи цим чужим жінкам, що ми співчуваємо їхній втраті. Перша жінка супить на нас під серпанком. Інші відвертаються, плюють на тротуар. Еконожени нас не люблять».

Серед граматичних (морфолого-синтаксичних) операцій у дослідженому перекладі невід’ємними є перестановки, додавання, заміни, опущення. **Перестановки** виражаються в зміні розташування мовних елементів у порівнянні з текстом оригіналу: “*There’s time to spare*”. — «У мене є час подумати». Такий спосіб перекладу зумовлений природою українського синтаксису, а також національно-культурними

особливостями сприйняття тема-рематичної структури висловлювання реципієнтами перекладу. **Додавання** передбачає використання додаткових слів, що не мають відповідників в оригіналі. Розглянемо ще один приклад: “*I suppose you could say that*”. — «*Можливо, можна сказати і так*». Із перекладу видно, що українське речення має безособову структуру, проте в ньому яскраво виражене модальне значення. Такий прийом застосовано як лінгвокультурно зумовлений граматичний засіб передачі дієслів на позначення когнітивної діяльності людини.

Заміна — це прийом у перекладі, що включає категорійні заміни частин мови, роду, числа, стану, часу, членів речення, типів синтаксичного зв'язку, а також лексичні заміни: “*They said it was a period of rest and meditation*”. — «*Нам казали, що це час для відпочинку та роздумів*». Тут спостерігається заміна стану. В англійському варіанті речення побудоване в активному стані, проте українськомовний варіант перекладу застосовує пасивний стан. В українському тексті цей прийом створює ефект більшої контекстуальної динамічності, хоча й у самій заміні немає гострої необхідності.

Говорячи про **опущення**, зазначаємо, що така операція полягає у вилученні певних лексичних одиниць, що заважають гармонійній трансляції повідомлення з мови оригіналу мовою перекладу: “*It’s a juvenile display, the whole act, and pathetic; but it’s something I understand*”. — «*Учі його дії — юнацька показовість, жалюгідна. Але це я можу зрозуміти*». Окрім операції опущення у цьому фрагменті спостерігаються перестановка, а також членування речення на дві частини.

Перекладацький аналіз досліджуваного роману також звертається до характеристики **формальних трансформацій транскрипції і транслітерації**. Вони змінюють форму в перекладі, проте зберігають зміст оригіналу і його певну соціально-культурну забарвленість: “*Commander*” — «*Командор*», “*Martha*” — «*Марфа*», “*Hobby, schmobby*” — «*Хоббі-шмоббі*».

Прагматична спрямованість у тексті частіше за все виражається у фразеологізмах: “*I’ve paid my dues*” — «*Я виконала свої обов’язки*»; “*You’re still wet behind the ears*” — «*А в тебе досі молоко на губах не обсохло*». У першому прикладі відбувається нефразеологічна заміна, а в другому, навпаки, присутня повна адаптація фразеологічної одиниці. Такі операції використовуються для коректної прагматичної

адаптації тексту з урахуванням національних, соціально-культурних, морально-етичних особливостей читача-реципієнта перекладу (Де-мецька, 2019).

Висновки. Комплексне перекладознавче дослідження, реалізоване в межах вивчення проблематики відтворення концептуальної картини світу, а також морально-етичного підґрунтя в художній літературі антиутопічного жанру авторами оригінальних творів і фахівцями з перекладу, дало змогу дійти таких висновків.

Концептуальна картина світу та морально-етичний дискурс англійського роману-антиутопії демонструють нагальні проблеми людства загалом, певного суспільства, культури, часу, історичної події тощо задля їхнього подальшого викорінення й знищення, як «всесвітнього лиха», шляхом використання художньої літератури як інструменту для досягнення цієї мети.

Індивідуальний стиль автора й перекладача, а також їхній ідіолект і особливості світосприйняття стають канвою для розроблення тактико-стратегічного підходу до такої крос-культурної передачі глобальної соціо-, психо-, етнолінгвістичної проблематики, яка знаходить своє відображення у картині світу та морально-етичній стороні антиутопічного твору.

Встановлено, що для досягнення адекватності в українському перекладі зазначених фундаментальних концептів у романі-антиутопії М. Етвуд «Оповідь служниці» застосовується квінтесенція з перекладацьких операцій, максимально гнучка й оптимально комбінаторна, така, що дозволяє використовувати повний інструментарій трансформацій і відповідників для реалізації тактик передачі релевантної інформації, прагматичної адаптації тексту, відтворення стилістичних характеристик тексту і коректного оформлення інформації, що у свою чергу формують стратегію комунікативно-рівноцінного перекладу, яка є актуальною для відтворення зазначеного жанру та ідей художнього твору.

В умовах схожості й відмінності ментальних, національних, культурологічних, соціально-політичних, морально-етичних рис реципієнтів оригінального твору і реципієнтів українського перекладу можливо стверджувати, що коректність та адекватність відтворення концептуальної картини світу роману М. Етвуд «Оповідь служниці» можлива завдяки цілісно-ситуативному сприйняттю і перекладу ори-

гінального тексту, широким предметним і багатим фоновим знанням перекладача, його творчій інтуїції, прагматичній адаптації вихідного тексту із застосуванням доречних перекладацьких операцій, головним чином, логіко-семантичного, крос-культурного, okazіонально-го характеру.

Цікавими для подальшого наукового вивчення стануть проблеми перекладацького відтворення концептуальної картини світу й морально-етичної складової у романах вітчизняних антиутопістів різними близько- і далекоспорідненими іноземними мовами та особливості їхнього вирішення. Результати дослідження стануть у нагоді для науковців, фахівців із перекладу та міжкультурної комунікації, здобувачів вищої освіти з філології, філософії, культурології, перекладознавства тощо.

ЛІТЕРАТУРА

- Бабій М. Сакралізація. *Філософський енциклопедичний словник* / ред. В. І. Шинкарук. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. С. 562.
- Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики : исследования разных лет. Москва : Художественная литература, 1975. 504 с.
- Беляева Е. В. Параметры морального дискурса. *Вісник Брєсцкага універсітета*. Сер. 1. 2017. № 1. С. 20–26.
- Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). Москва : Издательство Института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.
- Демецька В. Адаптивна модель перекладу в психолінгвістичному вимірі. *Психолінгвістика*. 2019. 26(2). С. 70–90. DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-26-2-70-90>.
- Корунець І. В. Вступ до перекладознавства. Вінниця : Нова книга, 2008. 512 с.
- Макаренко Е. И. Жанрово-стилистическая доминанта в переводе : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Одесса : Одес. ун-т им. И. И. Мечникова, 1989. 24 с.
- Новікова Т. В. Художній переклад і порівняльне літературознавство : точки дотику. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного універсітету*. Серія : Філологія. 2014. Вип. 10(2). С. 150–153.
- Сабат Г. У лабіринтах утопії й антиутопії. Дрогобич : Коло, 2002. 160 с.
- Сосніна Т. В. Метамовні особливості англomовного роману-антиутопії та відтворення їх у перекладі : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.16. Одеса : Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний універсітет імені К. Д. Ушинського», 2019. 261 с.
- Тодоров Ц. Поняття літератури та інші есе. Київ : Києво-Могилянська академія, 2006. 162 с.

ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ КОНЦЕПТУАЛЬНОЙ КАРТИНЫ МИРА В МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ АНГЛОЯЗЫЧНОГО РОМАНА-АНТИУТОПИИ В УКРАИНСКОМ ПЕРЕВОДЕ

Елена Величенко

кандидат филологических наук, преподаватель кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, Украина
e-mail: lepinafelina@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8349-5621>

Евгения Шилова

соискатель высшего образования второго (магистерского) уровня по специальности 035 Филология Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, Украина
e-mail: evgeniasilova707@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6534-200X>

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается проблема отражения картины мира англоязычной остросоциальной антиутопии и ее морально-этической компонент в идиистие автора художественного произведения, а также пути ее передачи в современном украинском языке. Актуальность очерченного вопроса продиктована динамичностью и изменчивостью социума, процессами глобализации и интеграции государств и наций, необходимостью поиска общего языка в межкультурной коммуникации, решения общечеловеческих проблем, нахождения компромиссов через адекватную кросс-культурную коммуникацию, взаимодействие, сотрудничество. В рамках исследования произведен комплексный переводоведческий анализ, который позволил определить понятия, касающиеся концептуальной картины мира и морально-этического дискурса романа-антиутопии, сопоставить и сравнить особенности авторской и переводческой передачи концептуальной картины мира в морально-этическом дискурсе антиутопии в оригинале на английском языке и в украинском переводе, а также охарактеризовать его тактико-стратегические основы и инструментарий переводческих операций.

Для воспроизведения культурологически сложных, но концептуально важных компонентов картины мира в романе-антиутопии следует придерживаться принципов «гибкости» и «комбинаторности» при отборе переводческих операций для адекватного воспроизведения этих компонентов. Установлено, что корректность и адекватность воспроизведения концептуальной картины мира романа-антиутопии возможна благода-

ра целостно-ситуативному восприятию и переводу оригинального текста, широким предметным и богатым фоновым знаниям переводчика, его творческой интуиции, прагматической адаптации исходного текста с применением подходящих переводческих операций, главным образом, логико-семантического, кросс-культурного, окказионального характера и с соблюдением объективного тактико-стратегического подхода в переводе.

Ключевые слова: концептуальная картина мира, морально-этический дискурс, роман-антиутопия, стратегии перевода, тактики перевода, операции перевода.

RENDERING OF THE CONCEPTUAL PICTURE OF THE WORLD IN THE MORAL AND ETHICAL DISCOURSE OF THE ENGLISH DYSTOPIAN NOVEL IN UKRAINIAN TRANSLATION

Olena Velychenko

Candidate of Philology, Lecturer at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: lepinapelina@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8349-5621>

Yevheniia Shylova

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: evgeniasilova707@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6534-200X>

SUMMARY

The article considers the problem of reflecting the picture of the world of English social dystopia and its moral and ethical component in the author's idiosyncrasy, as well as ways of its reproduction in modern translation into Ukrainian. The urgency of this issue is dictated by the dynamism and variability of society, the processes of globalization and integration of states and nations, the need to find a common language in intercultural communication, solving common problems, finding compromises through faithful cross-cultural communication, interaction and cooperation. Within the framework of the research a comprehensive translation analysis was made, which allowed to outline the concepts related to the conceptual picture of the world and moral and ethical discourse of the dys-

topian novel, to find out and compare the features of authorial and translational transferring of the conceptual picture of the world in moral and ethical discourse in Ukrainian translation, as well as to characterize its tactical and strategic basis and translation operations.

To reproduce the culturologically complicated, but conceptually important components of the picture of the world in the dystopian novel, it is necessary to adhere to the principles of “flexibility” and “combinatoriality” in the selection of translation operations for faithful rendering of these components. It is established that the correctness and faithfulness of rendering of the conceptual picture of the world in the dystopian novel is possible due to the holistic-situational perception and translation of the original text, wide subject and rich background knowledge of the translator, his/her creative intuition, pragmatic adaptation of the source text using logical and semantic, cross-cultural and occasional ways of solving the problem and adherence to an objective tactical and strategic approach in translation.

Key words: *conceptual picture of the world, moral and ethical discourse, dystopian novel, translation strategies, translation tactics, translation operations.*

REFERENCES

- Babii, M. (2002). Sakralizatsiia [Sacralization]. *Filosofskiy entsyklopedychny slovnyk — Philosophical encyclopedic dictionary*, (pp. 562). Kyiv: Instytut filosofii imeni Hryhoriia Skovrody NAN Ukrainy: Abrys [in Ukrainian].
- Bakhtin, M. (1975). *Voprosy literatury i estetiki issledovaniia raznykh let [Issues of literature and aesthetics: studies of different years]*. Moskva: Khudozhestvennaia literatura [in Russian].
- Beliaeva, E. (2017). Parametry moralnogo diskursa [Parameters of moral discourse]. *Vesnik Brestskaga universiteta — Brest University Bulletin*, 1, 1, 20–26 [in Russian].
- Vinogradov, V. (2001). *Vvedenie v perevodovedenie (obshchie i leksicheskie voprosy) [Introduction to translation studies (general and lexical issues)]*. Moskva: Izdatelstvo instituta obshchego srednego obrazovaniia RAO [in Russian].
- Demetska, V. (2019). *Adaptyvna model perekladu v psikhoholnhvistychnomu vymiri [Adaptive Model in Translation: Psycholinguistic Dimension]*. *Psycholinguistics*, 26 (2). (pp. 70–90) [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-26-2-70-90>
- Korunets, I. (2008). *Vstup do perekladoznavstva [Introduction to translation studies]*. Vinnytsia : Nova knyha [in Ukrainian].
- Makarenko, E. (1989). *Zhanrovo-stilisticheskaia dominantna v perevode [Genre and stylistic dominant in translation]*. Extended abstract of candidate's thesis. Odesa: Odes. un-t im. I. I. Mechnikova [in Russian].
- Novikova, T. (2014). *Khudozhnii pereklad i porivnialne literaturoznavstvo : tochky dotyku [Artistic translation and practical literary knowledge: common points]*. *Naukovy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia — Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology*, 10(2), 150–153 [in Ukrainian].
- Sabat, H. (2002). *U labiryntakh utopii y antyutopii [In the labyrinths of utopia and dystopia]*. Drohobych: Kolo [in Ukrainian].

Sosnina, T. (2019). *Metamovni osoblyvosti anhlovnoho romanu-antyutopii ta vidtvorenna yikh u perekladі [Metalanguage Specificities of the English Dystopian Novel and Their Rendering in Translation]*. Candidate's thesis. Odesa: The State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky" [in Ukrainian].

Todorov, Ts. (2006). *Poniattia literatury ta inshi ese [The concepts of literature and other essays]*. Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.08.2020

УДК 378.14+372+378.4

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНТЕКСТУАЛЬНОГО МЕТОДУ ПРИ ВИВЧЕННІ ЛЕКСИКОЛОГІЇ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

Тетяна Яблонська

доктор педагогічних наук, професор кафедри західних і східних мов та методики їх навчання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: apple9@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6801-8704>

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано актуальність вивчення турецької мови з багатьох вагомих причин. По-перше, через її розповсюдженість в усьому світі. По-друге, завдяки великій кількості лексичних та стилістичних особливостей, таких як контекст, багатозначні слова, сленг, діалекти, розмовні слова, фразеологічні одиниці та їх різноманітність. По-третє, завдяки її морфологічним особливостям, а також завдяки ще одній приємній особливості турецької мови, тісно пов'язаній з її чіткістю та лаконічністю.

У статті визначено можливості використання контекстуального методу при вивченні лексикології турецької мови. Для досягнення поставленої мети було використано такі методи навчання, як описовий — для загальної характеристики контексту; контекстуально-інтерпретаційний — для виявлення функційно-семантичного значення слова, а також метод створення проблемної ситуації за допомогою контекстного завдання. Визначено сутність терміну «контекст» та розглянуто місце контексту в сучасній лінгвістиці. Приділено увагу проблемам загальної лексикології, які допускають застосування контекстологічного аналізу, та обґрунтовано першочергову роль контексту в різних його типах при з'ясуванні значень. Розглянуто класифікацію контексту, а саме вузький контекст (мікроконтекст) і широкий контекст (макроконтекст).

Обумовлено труднощі перекладу слів з турецької мови та навпаки через їх багатозначність. Доведено, що контекст надає змогу зрозуміти значення слова або фрази та є потужною зброєю, що проливає світло на значення незнайомих та багатозначних слів, а семантичні характеристики